

Läs lättare

Ryggsäcksmodellen:
kunskap & tips för
läsfrämjare

Karin Salmson

Mera

Hegas

Läs lättare

Ryggsäcksmodellen:
kunskap & tips för läsfrämjare

Karin Salmson

MeraHegas

3

RYGGSÄCKSMODELLEN

Hur kan vi arbeta både generellt och specifikt med att underlätta läsning för barn och unga? En del har svårare att hitta in i litteraturen än andra, det är som att de bär på en lite tyngre ryggsäck. En ryggsäck som gör det svårt att röra sig fritt och lustfyllt mellan sidor och pärmar.

Ryggsäcken är fylld av de olika faktorer som påverkar läsning:

1. avkodning
2. tolkning
3. arbetsminne
4. koncentration
5. motivation.

Vi kan se de fem faktorerna som bollar som finns i ryggsäcken. För olika läsare är de olika bollarna olika tunga.

För att hjälpa läsare behöver vi dels förstå vilken boll (eller vilka bollar) det är som tynger ner läsningen, dels förstå hur vi kan underlätta någons boll.

Dessutom är bollarna kopplade till varandra. Den som har testat att jonglera med olika tunga föremål vet att det inte bara är det tyngsta föremålet som blir svårt att hantera.

När vi har svårt att *avkoda* belastas arbetsminnet mer, vilket försvårar tolkningen och kan påverka motivationen.

Den som har svårt med *tolkningen* belastar också sitt arbetsminne mer, men kan även tappa koncentrationen eftersom det som läses inte upplevs meningsfullt, och då riskerar motivationen att dippa.

Den som har problem med sitt *arbetsminne* får svårt att tolka sammanhang, vilket också påverkar koncentration och motivation.

Den som har svårt att *koncentrera* sig får svårt med både avkodning, tolkning och motivation. Och *motivation* påverkar självfallet allting!

Ålder och svårighetsgrad

Innan vi går vidare och tittar på de olika läs-bollarna behöver vi stanna upp vid hur böcker anpassas i relation till ålder för att vara lättare att läsa.

Det här är något som inte bara sker när läsaren har olika typer av svårigheter. Det finns en tanke om en generell mognadsutveckling och progression i ordförråd och tolkningsramar, samt tankar om att klara av att läsa allt längre texter. När det kommer till anpassade böcker finns det dock en ännu större uppmärksamhet på en boks längd och svårighetsgrad kopplat till läsarens ålder.

I de lägre åldrarna är majoriteten nya läsare med ett begränsat ordförråd. Det innebär att orden som finns i texten ska vara sådana som läsarna kan förväntas känna igen och som är lätta att avkoda. Med en kort bok får alla uppleva känslan av att läsa en hel bok, vilket ger självförtroende och motiverar till vidare läsning.

De äldre eleverna har fler år med lästräning bakom sig och de har mött fler olika typer av texter i olika sammanhang. I böcker för dem kan textmängden variera och man kan skapa olika svårighetsnivåer genom antalet karaktärer,

berättelsens kronologi och dramaturgin. Här kan även tema och handling skapa motivation genom förståelse eller igenkänning.

Ofta försöker de som förmedlar böcker att samla titlar som har ungefär samma nivå på utmaningar i olika kategorier för att det ska vara lättare att hitta rätt och guida barnet som ska läsa. Det är dock viktigt att det oavsett svårighetsgrad behöver finnas åldersanpassade teman. Det vill säga, även om du har svårt att läsa kan du fortfarande hantera komplexa ämnen och känslor eller utmanande teman.

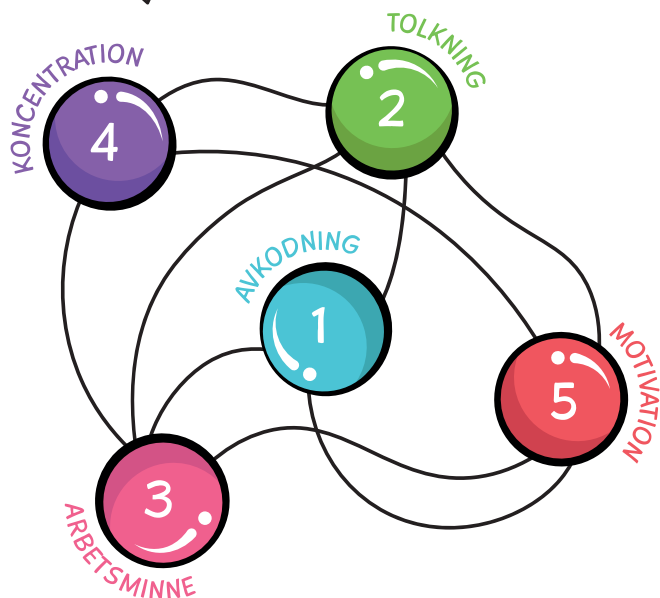
För en del läsare blir ryggsäcken allt lättare genom träning och utveckling. För andra är det inte så, utan de läsvårigheter som finns består. Då ska det ändå finnas ett brett utbud av böcker för alla åldrar på en enkel nivå. Böcker som kan fortsätta att väcka lust och engagemang och göra läsningen meningsfull.

TIPS!

VARNINGSTECKEN Screeningtester, som de Inger Fridolfsson och Birgitta Herkner beskriver, hjälper oss att upptäcka när läsutvecklingen har utmaningar. Dyslexiföreningen listar också andra kännetecken att vara uppmärksam på:

1. Svagt intresse för böcker och bokstäver.
2. Svårigheter att skilja på ljud som ligger nära varandra (*bristande fonologisk medvetenhet*).
3. Svårt att minnas sådant som man nyss läst eller hört (*bristande fonologiskt arbetsminne*).
4. Problem med att hitta rätt ord (*bristande ordmobilisering*).

(Hyrefelt, K. 2023)

1. När vi har svårt att avkoda belastas arbetsminnet mer, vilket också försvårar att tolka och kan påverka motivationen.
2. Den som har svårt med tolkning belastar också sitt arbetsminne mer, men kan också tappa koncentrationen eftersom det är svårt att göra det som läses meningsfullt, och motivationen dippar.
3. Den som har svårt med sitt arbetsminne får svårt att tolka sammanhang, vilket också påverkar koncentration och motivation.
4. Den som har svårt att koncentrera sig får svårt med både avkodning, tolkning och motivation.
5. Motivation påverkar självfallet allting!

2

Tolkning

För att det vi läser ska bli meningsfullt behöver vi tolka texten. Det kräver att läsaren kan använda sina erfarenheter och leva sig in i det som berättas. Tolkning görs på flera olika nivåer och kan vara att utifrån kontexten förstå om ”tomt” rör sig om ett tomt hus eller en tomt med ett hus, eller om det bultande hjärtat signalerar att huvudpersonen är kär eller rädd, eller förstå varför någon kastar sin telefon i väggen. Tolkning handlar också om att förstå att ett ord kan vara bildligt menat, som metaforer och liknelser. Eller att ”grymt” kan betyda att något är bra och inte elakt, eller för den delen att det inte är ljudet från en gris.

Att tolka text blir lättare om vi ges en förförståelse. Det kan ske genom att en vuxen berättar om det som ska läsas, att gemensamt titta på omslag, läsa baksidestext, se på bilder eller en kapitelrubrik. Teman eller begrepp kan förklaras och texten kan också jämföras med tidigare läsoplevelser för att skapa en förförståelse. Genom reflektion kan tolkningen av texten bli lättare.⁶⁵

Texter som handlar om sådant som läsaren redan har en förförståelse för kan vara lättare att läsa och tolka, men det går också att arbeta från andra hållet och skapa en förförståelse.⁶⁶

65) Skolverket (2023a), s. 34.

66) Skolverket (2023a), s. 49.

VISSTE DU ATT?

Det finns strategier för att ge stöd för läsarens förmåga att förstå och tolka en text.

1. **Förutspå:** Du aktiveras som läsare genom att förutspå och gissa, exempelvis genom att se på framsida, titel och eventuella bilder.
2. **Textkopplingar:** När det vi läser kopplas till oss själva och vår egen värld blir texten också lättare att ta till sig och förstå.
3. **Inre bilder:** Genom reflektion och samtal kan vi stärka arbetet med inre bilder kopplat till det vi läser.
4. **Ordförråd:** Det är lättare att förstå om vi kan orden vi läser. Ett nytt eller svårt ord kan göra att vi behöver stanna upp och fundera.
5. **Inferens:** För att förstå en text på djupet behöver vi försöka hitta det som står mellan raderna, och vilka känslor som gestaltas.
6. **Sammanfatta:** Genom att försöka formulera en texts kärna, huvudlinje, historiens början, mitt och slut eller budskap, ger vi stöd åt förståelsen av texten.

(Björsell, M. 2024)

TIPS!

SAMTAL HJÄLPER TOLKNING Genom samtalet skapas en förförståelse för boken, vilket underlättar tolkningen.

VEM BRUKAR HA SVÅRT FÖR BOLLEN TOLKNING?

- Den som är ny till svenska
- Den med koncentrations-svårigheter
- Den med intellektuell funktionsnedsättning

LÄTTLÄST & TOLKNING ENLIGT RYGGSÄCKSMODELLEN

En bok som är lättläst för den som har utmaningar kopplat till tolkning har:

- främst ord som inte har dubbel betydelse
- få eller inga metaforer
- få liknelser, ofta med tolkande text runtomkring
- stöd för tolkning av gestaltning
- bilder som speglar det som står i texten, främst för yngre läsare
- ett berättarperspektiv som är lätt att följa.

TÄNK SÅ HÄR NÄR DU LETAR EFTER RÄTT BOK TILL DIN LÄSARE:

Handlingen bör gestaltas på ett konkret sätt och den som läser ska kunna förstå det som sker, exempelvis varför någon är glad eller ledsen. Där ska också finnas tydliga samband som gör det lätt att förstå vem som säger eller gör vad. Tolkningen får stöd av bilder som speglar handlingen, särskilt i böcker för åldersspannet 6 till 8 år, men ofta även för 9 till 12 år.

I de enklaste böckerna bör läsaren slippa att tolka metaforer, liknelser eller klura kring dubbeltydiga ord eller begrepp. De lite mer avancerade böckerna kan använda tydliga liknelser och vanliga metaforer. Texten bör räcka för att du ska förstå, det vill säga att du inte ska behöva läsa mellan raderna. För att tolkningen ska bli lättare bör det också vara fullständiga meningar.

SÅ GÖR JAG!

MARIA BJÖRSELL, LÄRARE & LÄSINSPIRATOR

Lyssnarupplevelser som ger läsförståelse

En god läsare tolkar det hen läser med hjälp av olika strategier – läsförståelsestrategier. Dessa strategier finns omedvetet hos aktiva läsare. Men de behöver synliggöras och tränas för ovana läsare. Detta gör jag antingen genom att låta eleverna lyssna aktivt på en läsande förebild eller genom att träna eleverna på att reflektera utifrån högläsning.

Som läsande förebild modellerar jag hur en aktiv läsare tänker när hen läser. Jag tänker högt och ställer frågor kring upplevelsen medan jag läser.

Innan högläsning förbereder jag mig genom att:

- skapa en lyssnarvänlig miljö
- välja en bok som skapar känslor
- läsa boken minst en gång och markera strategier, skriva stödord på post-it-lappar, som exempelvis
"Förutspå - Jag undrar vad som kommer hända nu?"
"Inferens - Jag vet att Lisa är ledsen för att ..."
"Textkoppling - Det här påminner mig om när ..."

Under lyssnarstunden uppmanar jag eleverna att slappna av, sjunka in i det de hör och använda sig av olika strategier. Det kan vara en förutbestämd strategi, en som hen bestämt själv eller någon som passar bäst för lyssnarstunden.

Efter lässtunden låter jag eleverna reflektera kring en strategi antingen genom EPA (Enskilt-Par-Alla) eller i en

loggbok. Därefter delar vi med av oss av våra tankar i klassen eller mindre ”bokklubbar”. Oavsett anledning finns det flera elever i varje klass som har mycket svårt att tolka och förstå det hen lyssnar på och läser. För dessa elever är de mindre ”bokklubbarna” av stor vikt, eftersom de behöver stort lärarstöd och höra egna och andras tankar när de tränar förståelsestrategier.

MARIAS TOLKNINGSTIPS!

Synliggör lässtrategier för tolkning!

Välj en bok som lockar till tolkning!

Träna på att tolka text genom att reflektera tillsammans med andra!

**DINA ELEVER LÄR SIG TOLKA
TEXT GENOM ATT REFLEKTERA
TILLSAMMANS.**

Hur hjälper vi på bästa sätt unga att bli starka läsare? Vilka utmaningar finns och hur möter vi dessa? Ryggsäcksmodellen hjälper dig som är läsfrämjare att förstå vilka faktorer som kan tynga läsningen och vilka insatser som gör det lättare.

Läs lättare samlar forskning om läsning och ger dig som vill jobba konkret tips och råd kopplat till avkodning, tolkning, arbetsminne, koncentration och motivation.

Hegas

Mera

Art nr 932875

ISBN 978-91-8093-287-5

9 789180 932875
www.hegas.se